

ДИДАКТИЧНА ЄДНІСТЬ КОМПОНЕНТІВ САМОСТІЙНОСТІ У МУЗИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В статье раскрывается дидактическое единство компонентов "самости" как смысловых единиц принципа самостоятельности в деятельности учителя музыки. Самостоятельная работа раскрыта как путь достижения эффективности музыкального обучения.

Ключевые слова: принцип самостоятельности, учебная деятельность, учитель музыки.

The article explains the didactic unity components "self" as the semantic units in the principle of independence of the teacher of music. Independent work is disclosed as a way to achieve efficiency Musical training.

Keywords: principle of independence, learning activities, teacher of music.

Сучасні освітні зміни відбуваються у контексті загально-цивілізаційних трансформацій, зумовлених розповсюдженням нових освітніх технологій і суттєвим розширенням можливостей і потреб в індивідуальному, особистісному розвитку людини, на що безпосередньо спрямований принцип самостійності.

У загальнопедагогічному аспекті феномен „самості” використовується у висвітленні сутності особистісного становлення і розвитку, тому об’єднує основні її компоненти: саморозвиток, самоосвіта та самовиховання (А. Алексюк, Ш. Амонашвілі, І. Бех, А. Бодальов, Н. Гузій, І. Зязюн, В. Кан-Калік, Л. Мітіна, І. Підласний, О. Пехота, С. Сисоева, В. Сластьонін, Г. Шевченко та ін.). Актуальність проблеми полягає у використанні триєдиної сутності „самості” для ефективного здійснення музичної діяльності в умовах музичного навчання.

Самостійність як дидактичний принцип не є новим, але залишається завжди актуальним і незамінним у навчальній роботі учня. Цю проблему у загальній педагогіці вирішували багато теоретиків та практиків: В.І. Бондар, М.Д. Нікандров, В.Ф. Паламарчук, Н.Ф. Тализіна, у музичній педагогіці та фортепіанній методиці - Н.А. Василенко, Т.І. Гризоглазова, Т.П. Кравченко, Г.І. Курковський, Г.М. Падалка, О.П. Рудницька, Ж.І. Хурсіна, В.Д. Шульгіна та багато інших.

Мета цієї роботи полягає в тому, щоб усвідомити дидактичну сутність обраного поняття – самостійність („самість”) – та необхідність його застосування у навчальній роботі учня-піаніста. Для цього вважаємо за доцільне вирішити такі завдання: розкрити основні сутнісні характеристики самостійності як категорії дидактики, усвідомити триєдність складових його змісту (саморозвиток, самоосвіта, самовиховання) та визначити її навчальне значення для музиканта-практика.

У енциклопедичній літературі термін “саморозвиток” трактується як саморух, який супроводжується переходом на більш високий ступінь організації особистості.

А. Бодальов, досліджуючи процес розвитку, вводить поняття «зона найближчого саморозвитку». Його сутність полягає в тому, що потреба та здібність до саморозвитку проявляється та реалізується у людини ефективніше за умови здійснення поставленої мети, у процесі досягнення якої у неї відбуваються якісні зміни; людина з більшим задоволенням, здійснюючи самовиховання, піддає себе самовпливу у даному напрямку, тим самим забезпечуючи прискорене утворення раніше відсутніх у неї характеристик [1, 64].

Стосовно іншої складової – самоосвіти, за визначенням педагогічного словника, це є така освіта, яку отримують самостійно, без допомоги вчителя. Самоосвіта вимагає від суб'єкта бачення життєвого смислу в навчанні: свідомого визначення мети; здатності до самостійного мислення, самоорганізації і самоконтролю. У довідковій літературі щодо освіти зазначається, що самоосвіта – це освіта, яку здобувають у процесі самостійної роботи, без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Самоосвіта сприяє поглибленню, розширенню знань. Головний засіб самоосвіти – самостійне вивчення відповідної літератури, самостійне отримання цікавої інформації (у нашому випадку з музичної теорії, нотної літератури, аудіо- та відеозаписів тощо).

Цікавим для нас є вислів німецького педагога Адольфа Дістервега, який так поєднав смисли самоосвіти та самовиховання : “... Виховання, одержане людиною, завершене, досягає своєї мети, коли людина настільки дозріла, що володіє силою і волею самого себе освічувати протягом подальшого життя і знає спосіб і засоби, як вона це може здійснити в ролі індивідуума, який впливає на зовнішній світ...” [2, 118].

До питання організації самоосвіти у різний час зверталось чимало дослідників. На важливість проблеми самоосвіти вказувалося у школознавчих дослідженнях (В.П. Вахтеров, Б.С. Кобзар, М.І. Кондаков, В.М. Ягодін та ін.).

Можна виокремити умовно наступні етапи самоосвіти: - діагностико-прогностичний (виявлення базового рівня, психологічного настрою на покращення власних успіхів; вивчення змісту, форм, методів, засобів, термінів самоосвітньої роботи); - учіння (реалізація планів, прогнозів); апробація власних досягнень (проведення занять, музичних виступів, корекція практичних виконавських умінь, поповнення знань тощо); - підсумковий, завершальний (оформлення результатів учіння, узагальнення спостережень, презентація своїх досягнень, самоаналіз діяльності). Цей процес доцільно здійснювати постійно, протягом всього життя особи.

Проблема самовиховання знайшла широке відображення в психолого-педагогічній літературі. Зокрема у педагогічному словнику за редакцією М.Д. Ярмаченка цей термін має таке значення: “самовиховання – свідомо діяльність людини, спрямована на удосконалення самої себе, на вироблення у себе позитивних якостей, звичок і подолання негативних. Воно виникає на певному рівні розвитку самовиховання свідомості та самопізнання, що розвивається у різних видах діяльності. Самовиховання є виявом високого рівня саморегулювання особистості і виразно виступає на вищих ступенях

процесу її морального розвитку. Самовиховання є тривалим процесом, що здійснюється протягом всього життя людини” [3].

Самостійна робота у навчанні, у т. ч. музичному, залишається актуальною проблемою сьогодення, оскільки все більше часу необхідно витратити учням на самостійну пізнавальну діяльність. Особливого значення самостійність як дидактичний принцип набуває у навчальній роботі музиканта-інструменталіста, якому необхідно значну частину часу витратити на відпрацювання технічних деталей та художніх задумів у процесі опанування музичної літератури для її подальшого самостійного відтворення.

Самостійність – одна з ведучих якостей особистості, що виражається в умінні поставити перед собою певну мету або завдання, добиватися визначеної мети власними зусиллями, відповідально ставитись до своєї роботи, діяти свідомо та ініціативно не лише у знайомих навчальних обставинах, а й у нових умовах, які вимагають нестандартних дій та рішень. Усвідомлення цього є необхідним. Яку б навчальну місію не виконував вчитель, незважаючи на досконаліші його методики, у кінцевому результаті виконавець має самостійно презентувати свої здобутки, напрацювання, самостійно відтворювати ті задуми та художні проекти, які він має намір показати слухачам. І ця самостійність виконання не залежить безпосередньо від того, чи учень особисто, чи разом із своїм учителем працювали над створенням інтерпретації певного музичного твору.

Активність вчителя, його майстерність, безпосередній вплив на створення художніх образів фортепіанних творів, використання видатних педагогічних технік у процесі удосконалення художньо-технічної майстерності будь-якого учня може лише опосередковано вплинути на результат його виконавської вправності, оскільки на естраді, перед слухачами учень, який виконує підготовлені ним музичні твори, лише самостійно представлятиме свої здобутки, лише самостійно розкриватиме свої таланти та результати кропіткої праці.

Ми погоджуємось із думкою К.Д. Ушинського, який вважав, що організувати навчання необхідно таким чином, щоб учні мали можливість працювати самостійно, а роль вчителя мала обмежуватися тим, щоб керувати цією самостійністю і, спрямовуючи цю діяльність, лише допомагати знаходити доцільний та корисний матеріал.

Для усвідомлення дидактичної сутності самостійності необхідно взяти до уваги такі закономірності організації самостійної роботи як цілеспрямованість, послідовність (знайомство з нотним текстом, виявлення характеру музичного твору, стилістики, рівня складності), систематичність, індивідуальні особливості виконання, самоконтроль, шляхи самовдосконалення.

Форми й способи учіння значною мірою визначаються його концептуально-психологічним базисом. І.А. Зязюн звертає увагу на два основні принципи розробки, організації та реалізації підготовки: особистість здатна до продуктивного учіння там і тоді, коли їй надана можливість творчого самовдосконалення, в процесі якого відбувається досвід досягнень (поступу), здійснюється осмислення досягнутого результату, самостійно вибираються нові задачі і цілі. Учіння продуктивне лише тоді, коли є наявний взаємозв'язок між

його змістом і способами реалізації, з одного боку, смислами та цілями особистості, з другого.

Основними задачами здійснення продуктивного самостійного учіння можна виділити такі : розширення можливостей компетентного вибору різних напрямків свого життєвого шляху через формування індивідуальних способів організації цілісної життєвої перспективи; забезпечення можливостей для пошуку адекватних шляхів і способів цілеутворення та формування відповідної готовності особи.

Результат самостійної роботи, безумовно, залежить не тільки від точного визначення оптимального обсягу роботи, запланованих завдань, рівня загальної ерудиції та виконавської підготовки учня, навчально-методичного забезпечення (музичний інструментарій, нотний матеріал, аудіо та відеозаписи тощо), а й наявності власного енергоресурсу, що у сукупності стають позитивно впливаючими факторами на результат самостійної діяльності. Одним із дієвих засобів формування самостійності учнів є використання педагогічних технологій розвивального, проблемного, творчого, особистісно-орієнтованого навчання.

З метою позитивного впливу на процес формування самостійності учня, вчителю необхідно демонструвати власні приклади самостійної роботи над музичним твором, сприяти оволодінню учнями відповідними прийомами та методами даної роботи, яка, безумовно, здійснюється не тільки вдома, у процесі індивідуальної підготовки, але і у класі. Цікава думка відомого математика і педагога Д. Пойя, який вважав, що вчитель повинен вміти наголошувати на схожих моментах у навчанні декілька разів, але по-різному. Він вважав, що необхідно повчитись цьому у композиторів, які писали "теми з варіаціями,..". "Переносячи цю музичну форму в педагогіку, ви починаєте з викладу сентенції у найпростішому вигляді; в другий раз повторюєте її з незначними змінами; в третій раз – додаєте нові, більш яскраві фарби тощо. По закінченні ви можете повернутися до початкового простого формулювання...,, [4].

Отже, самостійність сьогодні необхідно розглядати як один із важливих компонентів ефективності навчання учнів, як форму організації та важливої складової навчального процесу, що впливає на глибину та стійкість набутих знань і умінь. Прогресивна результативність у навчанні забезпечується таким важливим дидактичним принципом як самостійність у триєдиній єдності саморозвитку, самоосвіти та самовиховання.

Література

1. Бодалев А.А. *Психология личности* / А.А. Бодалев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1988. – 188 с.
2. Дистервег А. *Избранные педагогические сочинения* / А. Дистервег. – М.: Учпедгиз, 1956. – 374 с.
3. *Педагогічний словник* / За ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
4. Пойя Д. *Математическое открытие* / Д. Пойя. – М., 1976. – С. 289.